

Heb geduld met alles wat onopgelost is in je hart, schreef de Duitse dichter Rainer Maria Rilke.

*Heb geduld met alles wat onopgelost is in je hart
en probeer je vragen met liefde te bezien,
als kamers die gesloten zijn.
Of als boeken in een volslagen vreemde taal.*

*Zoek nog niet naar antwoorden.
Die kunnen je nog niet gegeven worden,
omdat je niet in staat zou zijn ze te leven.*

In zijn onlangs verschenen commentaar op het boek Job haalt Gerard Swüste dit gedicht aan. *Probeer je vragen met liefde te bezien. Zoek nog niet naar antwoorden.* Nou, Job heeft nogal wat prangende vragen... en hij zoekt een boek lang naar antwoorden. Schreeuwt erom. Maar dat komt vooral aan de orde in al die hoofdstukken die volgen op wat we lazen. Vandaag steken we onze teen in de eerste hoofdstukken van dit prachtige boek.

Job is een fabelachtige vertelling vol overdrijving en drama. Luister maar... het gaat niet over een rijke man – nee, het gaat over een súperrijke man, als een koning zo rijk. Invloedrijk ook, met een internationaal netwerk van ‘vrienden’ en zakenpartners. Als hij in de stadspoort zit, wordt er geluisterd, vertelt het verhaal. Tien kinderen heeft hij, drie dochters en zeven zonen. Drie, zeven, tien – allemaal getallen die in de bijbelse verhaalcultuur iets oproepen van: het is compleet. Mooier kan niet. Niks meer te wensen, die Job. En die man, uitgerekend die, raakt alles kwijt. En ook dat gaat weer van dik hout: op één en dezelfde dag komen er achtereenvolgens vier boodschappers Job melden dat hij aan de grond zit: eerst zijn het zijn runderen en hun hoeders, dan zijn schapen en hun hoeders, vervolgens zijn kamelen en hun hoeders – allemaal worden ze door rampspoed getroffen. Zijn kinderen komen om wanneer het huis waar zij verblijven, instort. En als dat hem allemaal nog steeds niet aan het wankelen lijkt te brengen wordt hij ziek.

Wat als je wereld op zijn kop staat. Jouw eigen, persoonlijke wereld. Omdat je ziek wordt. Of omdat je iemand verliest die je eigenlijk niet kunt missen. Omdat je relatie stuk loopt. Omdat je je baan verliest. Of wat als het de grotere wereld betreft, de wereld waar jij in woont. Omdat er oorlog uitbreekt. Of omdat de samenleving zich ontwikkelt op een manier die je gewoon nooit voor mogelijk had gehouden. Omdat waar je in geloofde op losse schroeven lijkt te staan.

De samenleving waarbinnen het boek Job is opgeschreven, weet uit eigen ervaring hoe dat is, als alles op zijn kop staat. De kleine koninkrijkes in het oude Midden-Oosten zijn door de eeuwen heen steeds opnieuw onder de voet gelopen door de grootmachten in dat deel van de wereld. De Egyptenaren, de Assyriërs, de Perzen... Het verhaal over Job is opgeschreven door mensen die alles om zich heen hebben zien instorten. Het is de in verhalen gestolde ervaring van mensen in wier leed wij ons, zoals we hier zitten, godzijdank slecht kunnen inleven. Huizen kapot, akkers geruïneerd. Je burens, je familie vermoord of verdwenen. De wanhoop, de angst, de onzekerheid. Misschien is het niet in de eerste plaats voor ons geschreven. Misschien is het in de eerste plaats geschreven voor de Gazanen en de Oekraïners en de Soedanezen en de Jemenieten van deze wereld. Maar wij lezen het

hier vandaag ook. En ook wij kunnen het gevoel hebben dat onze wereld op zijn kop staat. Onvergelijkbaar misschien. Maar toch.

Het boek Job is dan een intrigerende spiegel. Omdat alle verhaalpersonages stemmen verbeelden waar we zelf mee worstelen – in onszelf of om ons heen. Neem nou de Aanklager. In veel vertalingen wordt het Hebreeuwse [*hasatan*] vertaald met de Satan of de Duivel, wat ongelukkig is omdat met die naam gelijk allerlei voorstellingen meekomen die niets met dit verhaal te maken hebben. ‘De Aanklager’ vertaalt Alex. ‘De Tegenstem’ vertaalt Gerard Swüste. Het is een verhaalpersonage dat JHWH uitdaagt. ‘Goeie vent natuurlijk, die Job’, werpt hij op. ‘De weduwe, de wees, de vreemdeling helpen... geweldig natuurlijk. Maar heeft hij het ook niet erg goed?’ Je kunt zijn vraag op ten minste twee manieren lezen. Een cynische lezing is dat Job zo goed en rechtvaardig leeft omdat hij verwacht dat hij daarvoor beloond zal worden. En áls dat zo is – zal Job de Tora dan óók trouw blijven wanneer het hem niets meer oplevert? Het is een prikkelende vraag aan ons: is wat we doen echt onbaatzuchtig gedaan? Of is het vaker dan ons lief is toch ‘voor wat hoort wat’? Wat is de grondtoon van ons handelen en van de samenleving die we samen hebben opgebouwd? Een andere lezing van de vraag van de Aanklager klinkt zo: zou het zo kunnen dat zijn dat Job zo goed en rechtvaardig leeft omdat het hem zo goed gaat? Dat werpt een heel andere vraag voor ons op, namelijk: is Job een prototype van de mens die het goed gaat, die durft vertrouwen in een solidaire samenleving, die daarnaar leeft en zich ook lijkt voor te staan op zijn moraal... Maar wat dan als zijn, wat dan als onze wereld aan het wankelen wordt gebracht? Lukt het ons dan óók nog om erin te blijven geloven en er invulling aan te blijven geven. En als het iemand niet zou lukken, kun je iemand dat dan eigenlijk kwalijk nemen?

Job verliest alles wat hem lief is. Vandaag steken we lichtjes aan ter nagedachtenis aan de mensen die we moeten missen. En we kunnen er allemaal over meepraten, hoe verdriet je onderuit kan schoffelen. Soms zozeer dat je jezelf een beetje verliest. Voor even of voor langer. Jobs ellende maakt hem nagenoeg onherkenbaar, vertelt het verhaal. Zijn vrienden komen hem opzoeken. Zeven dagen zitten ze bij hem. Rouwen met hem mee. Ga er maar aan staan. Erbij blijven. Niets wegedeneren. Niets op willen lossen. Niet weglopen omdat je niet meer weet wat te zeggen. Hoe moeilijk kan het zijn om andermans verdriet uit te houden, erbij te blijven, iemand niet los te laten.

En dan houdt Job het niet meer en vervloekt zijn geboorte. *Job nam het woord*, lezen we maar het Hebreeuwse woord dat daar staat suggereert eigenlijk dat hij reageert op iets. Dat hij *antwoordt*. Maar op wie of wat antwoordt hij eigenlijk? ‘Was ik maar dood’, roept hij uit. ‘Want in de dood ben ik, in al mijn ellende, gelijk aan de rijkste koningen.’ Cynisme ten top, schrijft Dick Boer in zijn commentaar over Jobs doodwens. Want de Tora stelt ons vrijheid en gelijkheid in het vooruitzicht, maar Job concludeert dat vrijheid en gelijkheid blijkbaar alleen in de dood te vinden zijn. Het is de opmaat tot hoofdstukken vol poëtisch protest. Waarom gebeurt dit in hemelsnaam? JHWH blijkt een loze belofte, jammert Job. *Onze hulp in de Naam?* Niks van gemerkt. Het is allemaal *damp, schaduwen en leegte* – wat ik ook doe, het haalt allemaal toch niets uit. Waar hij aanvankelijk murw geslagen stil blijft, protesteert hij er daarna hoofdstukken lang wanhopig op los: ‘Hier is niets rechtsvaardigs aan!’ ‘O nee?’, krijgt hij voor de voeten geworpen. ‘Weet je zeker dat je dit niet over jezelf hebt afgeroepen?’ Zijn woede en wanhoop resoneerden door de geschiedenis heen bij mensen wier wereld om wat voor reden dan op zijn kop stond: waarom ik? Ze zijn ook herkend als woorden over politieke desillusie. Hoezo: *je kunt het volbrengen: een rechtvaardige wereld waar niet de dood heerst*. Hoezo: *het is niet te ver, niet te hoog gegrepen*. We waren toch goed op weg met onze

projecten van internationaal recht, democratisering, mensenrechten? Waar blijft dan die wereld van brood en recht en waardigheid en liefde?

De uitlegtraditie heeft mensen op allerlei manieren lelijk met Job om de oren geslagen. Niet in het minst waar 'god' in het geding is. Alsof het boek zou vertellen dat er een almachtige god is die blijkbaar toestaat dat mensen lijden. Die er zelfs een spel mee speelt. Er een weddenschap van maakt. Een ondoorgrondelijke macht waar je je als nietig pluisje mens maar bij neer te leggen hebt. *God-almachtig? Ja die ken ik*, dichtte Huub Oosterhuis. *Die er niet is als mensen worden vernietigd*. Over 'god' in het boek Job valt genoeg te zeggen voor nog minstens drie toespraken. Tekenend is dat er vooral veel óver 'god' beweerd wordt. De vrienden, die aanvankelijk juist solidair zijn met zijn verdriet, barsten na Jobs klacht los in hoofdstukken vol redeneringen over hoe Job dit allemaal moet begrijpen en wat hem nu te doen staat. Maar antwoorden geeft het boek niet. Het trekt onze antwoorden juist in twijfel. Alleen al daarom is het een boek dat we moeten blijven lezen, want we laten ons collectief toch nog altijd graag verleiden door praatjesmakers die ons voorspiegelen dat ze de oplossing in handen hebben.

In het boek Job blijft het lang donker. Heel veel van de poëzie gaat over nacht, donkerte, verzwarting... En JHWH zwijgt. De vierletternaam uit het eerste boek van de bijbel lijkt onherkenbaar veranderd. Dáár, in dat verhaal van *in den beginne*, werd JHWH voorgesteld als een stem. Als adem over het water. 'Licht', riep die stem toen het donker was. En bracht zo orde in de chaos. Zo moeten wij ook proberen te zijn, zegt dat verhaal. Mensen naar dát beeld. *Licht en adem, heel veel leven mag je zijn*. Mensen die proberen een beetje orde te helpen scheppen als een ander dreigt te verzuipen in de chaos van verdriet en eenzaamheid. Of, op het wereldtoneel, in de chaos van oorlog en onrecht. Orde scheppen begint dan met: erbij blijven. Hier ben ik. Ik-zal-er-zijn. Uiteindelijk komt JHWH in het boek Job plotseling alsnog bulderend tevoorschijn. Een stem uit het onweer die teruggrijpt op die verhalen over het begin. Het is alsof Job hem eigenhandig tevoorschijn heeft geprotesteerd.

Aan het slot van het boek zit Job weer met tien kinderen om tafel. Beeld van volop toekomst – voor de man die *antwoordde* toen er nog geen stem had geklonken. Misschien kunnen wij dat ook proberen. *Antwoorden*. Hardnekkig volhouden dat er toch iemand moet zijn die luistert. Tegen de klippen op vasthouden aan dat verhaal over orde in de chaos. *Zouden wij dat ook proberen, werd het waar*, zingt een liedje. Wie weet. Moge het zo zijn. Of met de woorden van Rilke:

*Het gaat erom alles 'te leven'.
Leef nu de vragen.
Misschien zul je dan geleidelijk,
zonder het te merken,
jezelf, ooit op een dag,
in het antwoord terug vinden.*